

Darrere (d'esquerra a dreta): Arocena, Gervasio Echevarria, Marceliano Laborda, Laureano Murugarren, Mario Ruiz (comissari), Francisco Martínez, Juan Tomen, Antonio Susperregui. Davant: Ignacio Arocena, Pedro Echevarria, Faustino Barrios, Felipe Lasa, Eleuterio Martín, Cesáreo Murugarren i Antonio Carretero.

Artillers bascos i catalans a Sant Feliu de Guíxols

ÀNGEL JIMÉNEZ

Poc després d'haver-se iniciat la guerra civil, primers de setembre de 1936, l'exèrcit del general Mola entrà a les ciutats d'Irun i d'Hondarribia —mig destruïdes ja pel foc. Així començava, tan aviat, el penós exili per terres franceses i catalanes de moltes famílies basques.

D'elles, els membres més joves, en refugiar-se a Catalunya, s'enrolaren en les milícies que aleshores s'estaven organitzant a Barcelona, a fi de continuar la lluita per la

causa democràtica, republicana. Així, doncs, un bon grup de voluntaris bascos procedents, sobretot, de les poblacions ara esmentades varen ser destinats, amb altres catalans, a l'arma d'Artilleria i, concentrats al restaurant "La Font del Lleó", començaren a rebre instrucció teòrica i pràctica, per tal de preparar-los per defensar la costa en cas d'un desembarcament enemic ¹.

Amb el bombardeig de Roses

És de sobres conegut l'impacte, gran, que tingué a tot Catalunya el bombardeig del "Canarias" a la badia de Roses el 30 d'octubre de

1936 ². Les conseqüències d'aquell terror, a Sant Feliu també varen ser funestes ³.

Aquell esdeveniment va fer que les autoritats militars republicanes temessin que es tractés del temps per a un possible desembarcament. Temença que suscità l'acceleració dels treballs d'organització militar i que els primers dies de novembre es formés, dins del grup d'Artilleria de Costes, la 14ª bateria, adscrita a l'exèrcit de l'est, i que s'escollís com a base del seu emplaçament Sant Feliu, on, a més, hi hauria la Comandància del sector.

Així, doncs, amb una interrompuda —insuficient— preparació i sota un comandament provisional, una norantena d'artillers bascos i

una quarantena de catalans em-
prengueren, passant per Tossa, el
camí de la nostra ciutat.

La 14ª Bateria s'instal·la a Sant Feliu

La bateria, en principi, s'instal·là
al Molí de les Forques. De seguida,
però, es veié que el lloc era poc
adient des del punt de vista estra-
tègic-militar, i es decidí de col·lo-
car-la cap a la Creu de Sant Pol, al
cim del turó Gustinoy, lloc que avui
tothom coneix amb el nom de
"les Bateries".

Mentre s'adequaven els xalets
Casas i Mainegre per allotjar-hi
respectivament el personal i la cui-
na-menjador, els artillers pernocta-
ven entretant en una casa de la
Volta de l'Ametller i menjaven, en
grups i per torns, al Murlà, les
Noies, la Marina i a la fonda Sant
Elm.

Un tinent de quadre de comple-
ment —cap de la unitat—, tres ti-
nents —dos professionals i un de
milícies voluntàries—, un sergent,
un comissari i un practicant forma-
ven l'oficialitat.

La manca de sub-oficials i de
caporals s'hagué de suplir amb ser-
veis d'interinitat fins al març de
1937, en què es proveí oficialment
amb quatre places de sergent i vuit
de caporals.

La gran majoria del prop d'un
centenar i mig de soldats bascos-
catalans eren milicians voluntaris i
alguns —pocs— n'eren per quinta.

Quant al material bèl·lic, la Uni-
tat disposava de quatre canons de

*Laureano
Murugarren, jove
sergent de la Bateria,
inspirador
d'aquestes línies
(agost de 1937).*

75 mm. "Schneider". Deixant de
banda les seves característiques
tècniques —tenien goniòmetre, fre,
escut, etc—, s'ha de dir que es trac-
tava d'un material que es féu famós
a la primera Guerra Europea i, per
tant, d'unes peces encara utilitza-
bles. Tanmateix, per l'escassetat de
material de guerra a la zona repu-
blicana calgué, a mitjan 1937, subs-
tituir aquells canons per uns altres
—tres— de més antics, autèntica
reliquia de la darrera carlinada. Eren, doncs, tres tubs de bronze
sobre rodes i amb curenya de ferro
que, en disparar —si s'aconse-

guia!—, saltaven com uns dimonis,
ja que no es podien afermar a terra
per manca de fre i de gairebé tot. I
els projectils que podien disparar
eren perfectament inservibles per a
la guerra —tenien l'efecte destruc-
tiu d'una pedra, donat que no es-
clataven.

La bateria tenia també un telè-
metre de dos metres per calcular
les distàncies de tir i periscopi. Els
artillers comptaven amb els fusells i
mosquetons, mentre que l'oficiali-
tat, a més, portava arma curta.

Després d'obrir un caminet per
pujar al cim del turó, s'encararen

Observatori per vigilar el pas dels vaixells i dels avions enemics.

*El xalet de ca la Mainegre (carretera
de Palamós) serví de menjador i
cuina als soldats.*

els primers quatre canons —assen-
tats sobre un emplaçament de ci-
ment armat—, uns cap a la bocana
del port i els altres cap a S'Agaró i
Platja d'Aro. S'hi construï un obser-
vatori, on van posar el prismàtic
d'antena i una vella metralladora, i
s'obrí a la roca una mena de pol-
vorí. S'hi bastí també una caseta
amb telèfon i lliteres, que servís
d'alberg dels artillers de guàrdia.
Més tard, s'hi muntaren uns barra-
cots prefabricats per aquarterar-hi
tots els soldats.

Tot i l'ambient feixuc i desolat
d'uns preparatius de guerra, no hi
mancà el detall d'un artiller basc en
arranjar, allà mateix, un tros de
terra per tenir-hi un jardinet amb el
rètol "Este jardín es tuyo, cuidalo", i
del qual, en efecte, tots tingueren
cura.

Un cop acabades les obres d'a-
dequació, el primer pis del xalet
Casas s'emprà com a oficina i dor-
mitori dels oficials, i els baixos
—ben ventilats i amb dos valuosos
safareigs— com a dormitori dels
artillers.

Hores de servei i de lleure

Cada dia, a la nit —abans d'anar
a dormir— es passava llista, es lle-
gia l'ordre del dia següent i s'asse-
nyalava els qui acomplirien els di-
versos serveis.

L'endemà, havent esmorzat, es
feien —amb la informalitat pròpia
dels milicians— els corresponents
relleus de les guàrdies, i els qui en
restaven lliures s'incorporaven a la
bateria, on feien instrucció i pràc-
tica de tir. Després, els primers
dies, tots treballaven en les obres
d'emplaçament de la bateria, del
polvorí i de l'observatori.

Al migdia, baixaven al menjador
—a ca la Mainegre— a dinar, llevat
dels qui feien vigilància. I a mitja
tarda, al primer pis del xalet Casas
reben instrucció teòrica sobre arti-
lleria. Un cop acabades aquestes
classes, quedaven lliures fins a
l'hora de sopar.

Els artillers que feien guàrdia
—amb relleus cada dues hores—
havien d'atendre i vigilar la bateria i
vetllar des de l'observatori. En un
diari anotaven el pas de tots els vai-
xells que navegaven en qualsevol
direcció, detallant l'hora i el tipus
d'embarcació de què es tractava.
Amb més cura, encara, havien
d'estar pendents del pas dels
avions, sobretot dels que venien de
mar, de les bases de Mallorca. En

RELACIÓ DELS BASCOS QUE FORMAREN PART DE LA 14ª BATERIA D'ARTILLERIA DE COSTES A SANT FELIU DE GUÍXOLS (GIRONA), A FINAL DE L'ANY 1936

COGNOMS I NOM	ANY NAIXEMENT	EDAT	RESIDÈNCIA	PROFESSIÓ
AGUINAGALDE OYARZABAL, ÀNGEL	1910	26	HONDARRIBIA	PINTOR
AGUIRRE ASTIGARRAGA, DOROTEO	1899	37	IRUN	FUSTER
AGUIRRE SALABERRIA, JOSÉ MARIA	1919	17	IRUN	FUSTER
AGUIRRE UGARTEMENDIA, MANUEL	1910	26	HONDARRIBIA	FUSTER
ALVAREZ RODRIGUEZ, CARLOS	1911	25	IRUN	ADROGUER
ARAMBURU ANITUA, RAMÓN	1918	18	IRUN	PALETA
AROCENA AGUIRRE, JOSÉ MARIA	1912	26	HONDARRIBIA	DELINEANT
AROCENA AGUIRRE, JUAN	1919	17	HONDARRIBIA	FUSTER
AROCENA GONÍ, FLORENCIO	1895	41	HONDARRIBIA	FUSTER
AROCENA, IGNACIO	1910	26	IRUN	MECÀNIC
ARRUABARRENA GONÍ, JOSÉ	1907	29	IRUN	MECÀNIC
ARRUABARRENA UGARTE, IGNACIO	1899	37	HONDARRIBIA	GAVARRER
AUSIN HIDALGO, EZEQUIEL	1914	22	IRUN	FUSTER
AZPIROZ ALBIZU, SEBASTIÁN	1905	31	HONDARRIBIA	JARDINER
BAILON TEAS, JOSÉ	1910	26	IRUN	ASSALARIAT
BARRIOS URTIZBEREA, FAUSTINO	1916	20	IRUN	MECÀNIC
BARRIOS URTIZBEREA, IGNACIO	1919	17	IRUN	ARTESA
CARRETERO GARCIA, ANTONIO	1915	21	IRUN	EBENISTA
CORTA TOLEDO, IGNACIO	1910	26	IRUN	PALETA
CORTA TOLEDO, PEDRO	1913	23	IRUN	ENCOFRADOR
ECHEBERRIA EGUIAZÁBAL, JESÚS	1915	21	IRUN	PALETA
ECHEBERRIA SAGARZAZU, FRANCISCO	1918	18	HONDARRIBIA	JORNALER
ECHEBERRIA SAGARZAZU, GERVASIO	1913	23	HONDARRIBIA	JORNALER
ECHEBERRIA SAGARZAZU, PEDRO	1908	28	HONDARRIBIA	PESCADOR
ECHEBESTE ECEIZA, LEANDRO	1916	20	HONDARRIBIA	ESPADENYER
ECHEBESTE TOLOSA, MANUEL	1913	23	HONDARRIBIA	FUSTER
ESNAL URBIETA, JOSÉ	1916	20	IRUN	TORNER
ESNAL URBIETA, LUIS	1917	19	IRUN	EMPLEAT
ESTOMBA URTIZBEREA, JOSÉ MANUEL	1907	29	IRUN	MOLINER
EZPELETA ZOZAYA, DANIEL	1910	26	IRUN	DEPENDENT
FARRERAS MANRIQUE, JUAN	1903	33	HONDARRIBIA	SABATER
FERNAN ORTIZ, MIGUEL	1915	21	IRUN	MECÀNIC DENT.
GALARDI URTIZBEREA, JOSÉ FERMÍN	1904	32	IRUN	LLAURADOR
GALLEGO QUINTANA, ALVARO	1918	18	IRUN	JORNALER
GALLEGO QUINTANA, IGNACIO	1920	16	IRUN	EMPLEAT
GAMARRA MONTEJO, SILVINO	1904	32	IRUN	ASSALARIAT
GASCON ITURRALDE, ANICETO	1912	24	IRUN	COMERCIANT
GAZTELUMENDI, ROSARIO	1887	49	IRUN	JORNALER
GOENAGA IRAOLA, JUAN	1906	30	IRUN	CARBONER
IBARGÜREN ZABALA, MIGUEL	1910	26	IRUN	ASSALARIAT
IGUINIZ ARRUABARRENA, JOSÉ MARIA	1903	33	IRUN	LLAURADOR
IZAGUIRRE TOLOSA, ROMÁN	1911	25	IRUN	ADMINISTRATIU
JAUREGUI BENGOCHEA, MAURICIO	1918	18	HONDARRIBIA	PESCADOR
JAUREGUI BENGOCHEA, PABLO	1916	20	HONDARRIBIA	PESCADOR
JAUREGUI DORRONSORO, ANTONIO	1915	21	HONDARRIBIA	MECÀNIC
LABORDA IRIDOI, MARCELIANO	1916	20	HONDARRIBIA	PESCADOR
LAPITZ PEREZ, TRINIO	1907	29	HONDARRIBIA	FUSTER
LARZABAL BERROA, DIEGO	1911	25	IRUN	PALETA
LASA IGUINIZ, JUAN	1917	19	IRUN	CERAMISTA
LASA LASA, FELIPE	1918	18	IRUN	CARNISSER
LAVILLA MUÑOZ, JESÚS	1915	21	HONDARRIBIA	LAMPISTA
MARIN ARISTIZABAL, LORENZO	1912	24	IRUN	ASSALARIAT
MARTIN QUEREJETA, ELEUTERIO	1910	26	IRUN	EMPLEAT
MARTINEZ AYESTARAN, FRANCISCO	1903	33	IRUN	JORNALER
MUGICA URTIZBEREA, JUAN	1911	25	IRUN	PALETA
MUÑOZ VALDEMOROS, EUGENIO	1903	33	IRUN	ADMINISTRATIU
MUÑOZ VALDEMOROS, JUAN JOSÉ	1910	26	IRUN	ADMINISTRATIU
MURUA LASA, DOMINGO	1913	23	IRUN	SABATER
MURUA LASA, ENRIQUE	1918	18	IRUN	JORNALER
MURUGARREN LARRAMENDI, CESÁREO	1915	21	IRUN	EBENISTA
MURUGARREN LARRAMENDI, LAUREANO	1919	17	IRUN	ADMINISTRATIU
MURUGARREN LARRAMENDI, MODESTO	1910	26	IRUN	EMPLEAT BANC
OLAZABAL LECUONA, ANTONIO	1915	21	IRUN	ASSALARIAT
OSÉS BEORLEGUI, IGNACIO	1902	34	IRUN	PALETA
PEDROSA, JOSÉ	1913	23	IRUN	COMERCIANT
PEREZ TORRES, NEFTALI	1903	33	IRUN	PERRUQUER
PUJOL ADO, MANUEL	1913	23	IRUN	ADMINISTRATIU
PEREZ CASTILLO, FELIPE	1914	22	IRUN	COMERCIANT
RECARTE, FRANCISCO	1907	29	IRUN	LLAURADOR
RECARTE MANTEROLA, FERMIN	1918	18	IRUN	EMPLEAT
RUIZ YARZA, ALFREDO	1913	23	IRUN	ADMINISTRATIU
RUIZ YARZA, MARIO	1910	26	IRUN	ADMINISTRATIU
RUSS IGUALADOR, JULIÁN	1902	34	IRUN	ADMINISTRATIU
SEJO LOPEZ, GENARO	1916	20	IRUN	ASSALARIAT
SEJO LOPEZ, JOSÉ	1912	24	IRUN	ASSALARIAT
SORAZU SUSPERREGUI, LUIS	1918	18	IRUN	EMPLEAT
SUSPERREGUI CURRIES, JOSÉ MARIA	1910	26	IRUN	JORNALER
SUSPERREGUI SUSPERREGUI, ANTONIO	1889	47	IRUN	ADMINISTRATIU
SUSPERREGUI URANGA, JOSÉ	1917	19	OIARTZUN	PICAPEDRER
TEJEDOR PEREZ, AMBROSIO	1914	22	IRUN	CONDUCTOR COTXE
TEJEDOR PEREZ, EUGENIO	1910	26	IRUN	CONDUCTOR COTXE
THOMEN ZUBIALDE, JUAN	1917	19	HONDARRIBIA	PERRUQUER
TIFE ECHEBERRIA, AMBROSIO	1909	27	HONDARRIBIA	PESCADOR
URTIZBEREA SUSPERREGUI, ANTONIO	1919	17	IRUN	PALETA
URTIZBEREA TOLEDO, JUAN	1909	27	IRUN	LLAURADOR
VAZQUEZ CUITERA ERNESTO	1915	21	IRUN	ADMINISTRATIU
VEGA MARTIN, ANTONIO	1910	26	IRUN	PERRUQUER
YAGUEZ CANTERO, ÀNGEL	1912	24	IRUN	ARMER
ZABALLA IGLESIAS, JULIÁN	1920	16	HONDARRIBIA	FOTÒGRAF

Font: Casáreo Murugarren Larramendi.

aquest cas, un cop comprovada la fressa d'un avió enemic, es comunicava a la Plana Major i, de seguida, les sirenes avisaven la població del perill. Si la incursió enemiga era un fet, des de la bateria disparaven amb els fusells, mosquetons i amb la pesada metralladora —que gairebé sempre s'encallava.

Així és que els nostres bons artillers no pogueren fer front seriosament a les agressions enemigues, tant si aquestes venien per mar —més aviat poques—, com si venien, les més freqüents, per l'aire.

Una vegada, pel gener de 1937, un projectil explosiu disparat pels primers canons va estar a punt de tocar un avió..., un avió republicà.

Tot i les circumstàncies i efectes lamentables d'una guerra civil, la població de Sant Feliu acollí cordialment la presència dels soldats; sobretot la població femenina. I els artillers, per la seva banda, es comportaren sempre amb tota correcció. Uns i altres compartiren satisfactòriament estones de tot, d'alegria i ensem de dolor.

Una vegada més, el nostre Passeig esdevingué el marc idoni perquè les joves ganxones es relacionessin, aplegant-se en colla, amb els forasters. (Acabada la guerra, almenys quatre soldats catalans i quatre de bascos es casaren amb noies d'aquí).

Els artillers de seguida es feren bons clients de l'Empordanesa i de Can Grau, tavernes que tenien molt a prop dels menjadors. I en freqüentaven de més llunyanes, com l'Sport, Can Toni i Can Saura.

Aleshores, al començament de la guerra, amb les tres-centes pes-

 EJÉRCITO DEL ESTE
 ARTILLERÍA DE COSTAS
 SECTOR GERONA
 14ª. Batería. GUÍXOLS

N.º _____

Teniendo que trasladarse urgentemente a Barcelona por asuntos del servicio, el Sargento de esta Batería, LAUREANO MURUGARRRE LARRAMENDI, rogamos a V. se sirva proveerle de la consiguiente lista de embarque.
 Salud y República.
 Guixols a 31 de Julio de 1937.
 El Jefe Militar.

[Firma]

AL EXCMO. SR. ALCALDE DE LA CIUDAD DE GUÍXOLS.

setes que cobrava un soldat ras, era possible viure relativament bé. I atès que a la caserna menjaven bé, deu pessetes diàries representaven molt per a uns homes sense despeses familiars i quan la carestia d'aliments encara no era excessivament greu ni els preus no s'havien disparat en excés.

No hauria d'estranyar, doncs, que alguns d'ells se les gastessin anant a Ca la Nieves (Carrer de Girona 98/Eres, 73) a Ca la Diana (Ctra. Vella de Palamós, 4) o al Recreo (Ctra. Palamós, 12).

Els canvis profunds socio-econòmics que durant la guerra s'estaven produint a la nostra ciutat no ho foren suficientment —ni suficientment llargs— com per fer desaparèixer la prostitució del nostre poble. Tot amb tot, les autoritats locals imposaren un rigorós control higiènic. Les noies que hi treballaven havien de passar una exhaustiva revisió mèdica cada setmana.

Per consegüent, la Neus Saurí Pinto, l'Assumpció Domingo Masaguer i l'Agustina Clavero Piosa continuaren regentant, durant la guerra, els seus respectius prostíbuls. Només, però, el servei que oferia la Nieves era d'alguna qualitat, en reunir les condicions profilàctiques mínimament necessàries i disposar de dotze habitacions amb aigua corrent, lavabo i bidet cadascuna. El comissari de la Bateria, amb un sentit de la propietat un pèl exagerat, quan anava amb alguna "noia del taller" —com les anomenava la Nieves— li marcava la cuixa amb el tampó de la Bateria, perquè cap altre artiller no gosés prendre-l'hi, la qual cosa era motiu de mofa entre artillers i noies.

De gresca i entre bestioles

La confraternitat i bona harmonia entre artillers catalans i bascos

CARLES MITJA

Ca la Diana era molt a prop de la instal·lació de la Bateria.

"Cabo Furriel", l'ase mascota de la 14ª Bateria establerta a Sant Feliu de Guixols.

Artillers cantant en les estones d'esbarjo.

Artiller després d'un bombardeig.

L'art culinari d'algun artiller féu deliciós el plat de gat ganxó.

—que avui, d'alguna manera, encara continua— es palesava en tots els moments del seu estatge a Sant Feliu. I també en les estones d'esbarjo.

De vegades, als barracots de la Bateria per omplir les llargues i borroses hores nocturnes s'organitzaven festivals "basco-catalans". Eren jocs infantils adaptats a uns adults poc enfeinats. Qui perdia el joc havia de pagar el beure. Però com que si l'havia de pagar un de sol hauria resultat massa onerós, conveniren que si el que perdia era català, pagarien el vi els catalans; i si era basc, els bascos el pagarien.

I així prosseguien aquells festivals fins que, esgotats de nyonya i amarats de vi, s'adormien com uns socs.

El capritx sorprenent de l'atzar i la resolució del cap i de l'escrivent de la Bateria volgueren que el nombre d'artillers augmentés, amb la

incorporació d'un ase comprat a Girona. Se'l batejà com a "Cabo Furriel", i seguí la Bateria fins a Castelldefels. Allí se'l deixà en llibertat poc abans de l'entrada dels franquistes.

Tot i que el ruc era guenyo i tenia un posat trist, els artillers l'acceptaren i tractaren com un més de la colla. El burret esdevingué la seva mascota.

Un altre animallet molt apreciat —en un altre sentit que l'anterior— al destacament de la Bateria va ser el gat.

En efecte, tot d'una els artillers començaren a valorar el gat ganxó com a un saborós plat de cuina. Havien descobert que, un cop immolat i posat en maceració uns dies en vinagre, all i sal, era tan gustós com la llebre. El bon fer a la cuina per part d'algun d'ells, permeté a la majoria superar la repugnància inicial.

A partir d'aleshores, la caça del felí esdevingué objectiu primordial dels militars. Tot seguit, és clar, aquella dèria gastronòmica fou coneguda al poble, i no era gens insòlit sentir —en la foscor i silenci del cinema— algun "miau" amb què les noies els saludaven. Tanmateix, és just dir que si bé per algunes ganxones la fal·lera famosa dels artillers era un motiu més de diversió, per a d'altres, en canvi, en va ser d'ira. Més d'un soldat hagué de córrer perseguit pels insults i garrots d'alguna mestressa que havia vist com desapareixien els seus pobres animallets.

La guerra, però, s'allargava

Ara bé, totes aquestes anècdotes més o menys distretes o informals —encara que també feien la vida quotidiana dels homes de la

Grup de companys artillers, retrobats a Barcelona el 1982.

Bateria i de la nostra població— no ens poden fer oblidar que n'eren només una part, una cara. L'altra, continuava essent-ne la guerra.

El conflicte civil s'allargava més del que uns i altres havien pensat, imposant unes condicions cada vegada més dures i inhumanes per a tots.

Pel gener de 1937 el comandament militar republicà demanà voluntaris pel front de Madrid i d'Aragó, amb la qual cosa s'inicià una lenta però constant reducció del nombre d'artillers establerts a Sant Feliu, que a poc a poc s'anaven incorporant en altres punts del front més fràgils, on alguns trobaren la mort.

Amb els tristos Fets de Maig esdevinguts sobretot a Barcelona, el comandant Barea, cap del Sector —que provenia de les milícies anarquistes—, disposà la preparació de la Bateria per intervenir a Barcelona. Els canons ja estaven sobre el camió i el personal amb l'equip per actuar. Finalment i sortosa, després d'una tensa i llarga vetlla, s'ordenà als artillers que retornessin als seus llocs.

La mateixa incertesa i tensió es visqué entre els polítics de Sant Feliu.

Els bombadeigs de l'aviació italiana sobre el litoral català es feien més intensos i eficaços a mesura que el front de guerra s'apropava.

Al llarg de 1937 la nostra ciutat fou durament castigada⁴.

Els homes de la Bateria tingueren la penosa ocasió d'haver de compartir amb la població els sofriments del bombardeig del 13 d'agost de 1937, que ocasionà una desena de morts i molts ferits, i de sentir-se impotents, com hem dit abans, per impedir aquelles brutals agressions. Tampoc els artillers no havien sentit mai, de forma tan esferidora i propera, el xiulet de les bombes ni n'havien vist l'efecte destructiu, puix que caigueren molt a prop de la caserna, i hagueren d'auxiliar un jove que acabava d'arribar de Girona amb un camió de subministrament, i que morí a l'hospital.

A mitjan novembre de 1937, la 14a. Bateria va ser rellevada, en rebre l'ordre de traslladar-se, amb la mateixa missió, a Castelldefels.

Al començament de 1938 desaparegué com a tal per integrar-se en la 3a. Bateria del 3r. Grup Motoritzat, que es creà per combatre a Terol.

Epíleg

La presència dels artillers bascos i catalans a Sant Feliu enriquí, durant el primer any de guerra civil, la vida quotidiana de la nostra població, desolada i mancada dels seus homes més joves.

Els qui, d'ells, es lliuraren de la mort, emprengueren, vençuts, l'aventura del retorn a les seves llars,

NOTES

1. Haig d'agrair aquí especialment a Laureà Murugarren, casat amb la guixolenc Bàrbara Martell, tota la informació que m'ha donat sobre el pas de la 14ª Bateria per Sant Feliu de Guíxols. També al seu germà Cesàreo i a la família ganxona Echevarría.
2. JOSEP CLARA, "Bombardeig de Roses i nit de terror". *Revista de Girona*, núm. 118, 1986.
3. ÀNGEL JIMÉNEZ, *La guerra civil a Sant Feliu de Guíxols (1936-1939)*. Publicacions d'Estudis del Baix Empordà, núm. 4, 1985.
4. ÀNGEL JIMÉNEZ, "Els bombardeigs a Sant Feliu de Guíxols". *Revista de Girona*, núm. 105, 1983.

guardant en les seves ments la dolorosa experiència d'una guerra entre germans, però també la tendresa viscuda amb molta gent bona que havien anat trobant al llarg del seu camí. Cosa que sostindria, latent, l'esperança d'un futur millor.

Alguns artillers, per noces, esdevingueren guixolencs. Els vincles d'amistat de la majoria, evocant el millor de la seva memòria i revivint el profund coneixement mutu, avui perduren amb la mateixa il·lusió d'abans.

Reclosos en si mateixos, recordant la seva petita història, la *fan saber* als altres companys. Contenen anècdotes que, ciclostilades, s'intercanvien —i que a nosaltres ens serveixen de font històrica.

Una vegada a l'any retroben en una taula de germanor el fil del record, suscitant una comunicació més íntima i personal.

Siguin aquestes línies un senzill homenatge a tots ells.